

Василь Орлик

доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри суспільних наук,
інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнський національний
технічний університет
(Кропивницький) Україна
v.m.orlik@gmail.com

Dr. hab. Prof. Vasyl Orlyk

Head of the Department of Social Sciences,
Informational and Archival Affairs
Central Ukrainian National Technical
University
Kropyvnytskyi, Ukraine
v.m.orlik@gmail.com

**ДО ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ МОНЕТ БАНАТУ СЕВЕРИН ІЗ ЗОБРАЖЕННЯМ
ЧОЛОВІЧОЇ ФІГУРИ ТА ХРЕСТА У ЩИТІ ПІД КОРОНОЮ**

**TO THE ISSUE OF THE IDENTIFICATION OF THE COINS OF THE BANATE OF
SEVERIN WITH THE IMAGE OF THE MAN'S FIGURE AND A CROSS IN THE SHIELD
UNDER THE CROWN**

Анотація

Стаття присвячена дослідженню монет банату Северин із зображенням чоловічої фігури та хреста у щиті під короною. В історіографії немає єдиної думки щодо емітенту даних монет. Проведений у статті іконографічний та метрологічний аналіз досліджуваних монет дозволив зробити ряд висновків та припущень щодо їхнього походження. У статті доведено, що, на монетах банату Северин, чоловіча фігура із короною на голові є зображенням угорського короля Владислава I (1040-1095 рр.), канонізованого католицькою церквою у 1192 р. За часів Сигізмунда Люксембурзького в Угорщині поширюється практика надання права монетного карбування або доходу від права монетної регалії особам які перебували у нього на службі, по захисту кордонів держави від турків. Доведено, що наявність орденського знаку (хреста с щиті) свідчить про належність монетного сеньйора до Тевтонського ордену, а відсутність власного герба поряд із орденським знаком свідчить про те, що даний монетний сеньйор не був особистим васалом Сигізмунда Люксембурзького і право монетної регалії отримав лише як очільник Тевтонських лицарів направлених Великим магістром на службу до угорського короля. Поєднання орденського знаку з короною вказує на підпорядкованість монетного сеньйора – представника Тевтонського ордену, – коронованій особі, в даному випадку угорському королю Сигізмунду Люксембурзькому, а з 1433 р. імператору Священної Римської імперії. Ідентифікувавши зображення гербового щитка із хрестом, як орденський знак, автор вважає, що саме цей бік монети є її аверсом, адже містить символ емітента – знак тевтонських лицарів, які перебували на службі угорського короля. Проведений автором метрологічний аналіз, вказує на доцільність застосування до досліджуваних монет номіналу «квартінг».

Summary

The article presents the study of the origin of the coins of Banate of Severin with the image of the man's figure and a cross in the shield under the crown. Historiography has no consensus on the issuer of these coins. The researchers refer the coins to the emissaries of the Hungarian King Sigismund of Luxembourg, the representative of the Teutonic Order Nikolaus von Redwitz or even the ruler Dan II of Wallachia.

The iconographic and metrological analysis of the coins, which was carried out in the article, enables making a number of conclusions and assumptions about the origin of the coins. The article shows that, on the coins of the Banate of Severin, a man's figure with a crown on the head represents the image of the Hungarian king Vladislav I (1040-1095), canonized by the Catholic Church in 1192. The coins under consideration were minted by the person who was in the service of Sigismund of Luxemburg. It was during the times of this monarch in Hungary that there was practice of granting the right to coinage or income from the right of the coinage to persons who were in his service protecting the borders of the state from the Turks. The article proves that the presence of the Order sign (a cross in the shield) indicates the affiliation of the mint seigneur to the Teutonic Order, and the absence of its own coat of arms along with the Order sign indicates that this mint

seigneur was not a personal vassal of Sigismund of Luxembourg and received the right of the coin regal only as the head of the Teutonic knights sent by the Grand Master to serve the Hungarian king. The combination of the Order sign and the crown points to the subordination of the mint seigneur – the representative of the Teutonic Order – to the crowned person. In this case this was the Hungarian King Sigismund of Luxembourg, and from 1433 – the Emperor of the Holy Roman Empire.

The image of the Order sign with the cross potent on the coins stamped at the time of the Banate of Severin by the Teutonic knights headed by Nikolaus von Redwitz, may indicate that they were minted with the help of the Teutonic mint-masters. Having identified the image of the coat of arms with the cross as the Order sign, the author believes that this side of the coin is its obverse, because it contains the symbol of the issuer – the sign of the Teutonic knights who were in the service of the Hungarian king.

In addition to the iconographic analysis of the coins the author carried out a metrological, in particular, energy-dispersive X-ray fluorescence analysis of the metal from which the coins were minted, using the precision analyzer Express 3L W108U. The metrological analysis of the coins of the Banate of Severin points out the inappropriateness of the use of the “denar” or “obol” denominations adopted in the historiography, since “denar”, as well as “obol”, which was a denar faction, was minted from silver. While the “obol” fraction is the “quarting”, as well as the coins of the Banate of Severin, it was made of billon and had corresponding weight characteristics.

Therefore, the classification of the investigated type of coins presented in the article, gives grounds to assert that it was “quarting” (at least the so-called Wallachia type of coins) minted in the Banate of Severin during the period of stay of the group of representatives of the State of the Teutonic Order headed by Nikolaus von Redwitz. This type of coins is an interesting and insufficiently studied page of the late medieval numismatics and the history of coinage in the state of Sigismund of Luxembourg, including the Romanian historical lands.

Ключові слова: Банат Северин, Ніколау фон Редвіц, Тевтонський Орден, Сигізмунд Люксембургський, іконографія, гербовий щит, квартінги, РФА аналіз.

Key words: Banat Severin, Nicolas von Redwitz, Teutonic Order, Sigismund Luxembourg, iconography, emblem shield, quartings, XRF-analysis.

У нумізматичі багатьох країн існують монети, які викликають значні дискусії щодо їхнього походження. Не виняток і румунська нумізматика, адже на землях, які входять до складу сучасної Румунії, в різні історичні епохи функціонували різні державні утворення та проводилися емісії монет. В історіографії існують різні думки щодо емітента монет, зображених на рис. 1. Дослідники називають угорського короля Сигізмунда Люксембургського або представника Тевтонського ордену Ніколау фон Редвіца і навіть волоського господаря Дана II.

Так, зокрема, угорський нумізмат Реті Ласло вважав, що дані монети були карбованими Ніколау фон Редвіцом під час його управління банатом Северин. Румунські нумізмати Георг Буздуган, Октавіан Лучіан та Константин Опріску включили монети Ніколау фон Редвіца до каталогу монет і банкнот Румунії поряд із описом монет Дана II, зазначивши, що питання емітенту залишається відкритим¹. У той же час румунські дослідниці Елена Ісаческу² та Анна-Марія Вельтер³ роблять спробу довести, що ці монети належать до емісій Дана II. Їхню позицію підтримав Октавіан Ілієску⁴. У той же час жоден із названих дослідників не зміг аргументовано пояснити наявність зображення хреста у щиті, що містився на одному боці аналізованих монет. Проте, не всі представники румунської нумізматички однозначно підтримали концепцію Елени Ісаческу та Анна-Марії Вельтер. Так, зокрема, Іоан Стенга, в статті присвяченій грошовому обігу у фортеці Северин, описуючи дві монети вказує, що це динари Ніколау фон Редвіца або Дана II, карбовані у фортеці Северин, на яких наслідуються іконографія монет Мірчі⁵. Німецький дослідник монет Тевтонського ордену Еріх Нейман

¹ Buzdugan G., Luchian O., Oprescu C. C. Monede și bancnote românești, Bukarest 1977, p.29.

² Isăcescu E. Monedele atribuite lui Nicolae Redwitz, *SCN*, 7, 1980, p. 99-107.

³ Velter A.M. Cîteva probleme de numismatică românească – monedele atribuite lui Nicolae Redwitz, *CercNum*, 3, 1980, p. 93-115.

⁴ Iliescu O., The History of Coins in Romania (cca. 1500 B.C. – 2000 AD): Chronology – Bibliography – Glossary, Bucharest, 2002, p.31.

⁵ Stângă I. Circulația monetară la Cetatea Severinului (secolele XIII-XVI), *CercNum*, 7, 1996, p. 153.

беззаперечно відносить монети банату Северин до емісій Ніколау фон Редтвіца, хоча й зазначає, що про місце карбування таких монет на сьогодні відомо дуже мало¹. Словацький нумізмат Антон Фіала вважає, що дані монети карбувалися на кількох монетних дворах. Так, зокрема, на його думку срібні повноцінні динари для Ніколау фон Редтвіца карбувалися за дозволом Сигізмунда Люксембурзького в королівських монетних дворах – Кремниці, Кошиці та Байя-Маре, а низькопробні динари карбувалися за власним розпорядженням Ніколау фон Редтвіца в місті Турну-Северин². Певний вклад у розвиток дослідження даного типу монет вніс Алес Швець (*Švec Aleš*) опублікувавши знайдені восени 2010 р. в місцевості Глоговця дві дрібні монети – дукат Сигізмунда Люксембургського та монету досліджуваного нами типу (рис.2)³. Деякі роздуми про походження монет цього типу ми оприлюднили на міжнародних нумізматичних конференціях в Україні⁴ та Румунії⁵. У даній статті ми систематизували результати багаторічних наукових пошуків та роздумів щодо ідентифікації монет карбованих у банаті Северин, які на одному боці містять зображення чоловічої фігури, а на іншому – хрест у щиті та корону над щитом.

Іконографічний та метрологічний аналіз досліджуваних нами білонових монет дозволяє зробити ряд висновків та припущень щодо їхнього походження. Так, зокрема, на нашу думку, чоловіча фігура, зображена на одному з боків монети, не може бути зображенням самого Ніколау фон Редтвіца, як це припускає Еріх Нейман слідом за Ретті Ласло. Адже чоловіча фігура на монеті містить на голові корону, а Ніколау фон Редтвіц був лише братом-лицарем Тевтонського ордену, а не короною особою. По-друге, монета не могла містити зображення Ніколау фон Редтвіца і без корони, враховуючи його статус в Ордені. Принагідно зауважимо, що на монетах Тевтонського ордену, карбованих за межами держави Тевтонського ордену в Пруссії в першій половині XV ст., зокрема у його Лівонському відділенні не вказувалося ні ім'я Великого магістра Ордену, ні ім'я ландмейстера (магістра) ордену в Лівонії. На монетах Лівонського ордену переважно писали *ÑAGISTRI*LIUONIB / ÑONbTA*RbUALIB* (рис.3).

Лише Великий магістр, або особа яка виконувала обов'язки магістра (адміністратор) мали право вказувати своє ім'я на монетах (рис.4).

Якщо досліджувані нами монети належали до емісій тевтонського очільника банату Северин, то він гіпотетично міг розмістити на своїх монетах не власне зображення, а лише зображення великого магістра Ордену, або стилізоване зображення брата Тевтонського ордену. Проте, усі вони не були коронованими особами, і відповідно не могли зображуватися із короною на голові. Проте, із короною на голові на монетах банату Северин (рис.5) міг бути зображеним угорський король Владислав I (1040-1095 рр.), канонізований католицькою церквою у 1192 р., або тогочасний угорський король Сигізмунд Люксембурзький.

Досліджувані нами монети мають певну іконографічну схожість з аверсом монет волоського господаря Мірчі Старого (1386-1395, 1396-1418 рр.) (рис.6)⁶. Зокрема, є схожість одного боку волоського динара (пів гроша) із зображеною чоловічою фігурою (власне господаря Мірчі Старого) та боком монети із зображенням чоловічої фігури на рис. 1, 2, 5.

1. Neumann E. Die Münzen des Deutschen Ordens in Preussen, des herzogtums Preussen, Westpreussen sowie der Gepräge des Deutschen Ordens in Mergentheim 1235-1801, Numismatischer Verlag Schulten, Köln, 1987, s.29.

2. Фіала А. Чеканка Ордену тевтонських рыцарей в XV веке из фондов Словакии, XI XIV-lea Simpozion de Numismatica, Chisinau, 26-29 septembrie 2013.

3. Švec A. Nález drobných mincí z období vlády žigmunda Luxemburského z Hlohovca. DENARIUS, Numizmatický časopis. #4, 2014, s.72-76.

4. Орлик В. Знахідки на Волині монет банату Северин із символікою Тевтонського ордену. Актуальні проблеми нумізматки у системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей III-ї міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 листопада 2015 р. Кіровоград–Київ–Переяслав-Хмельницький, 2015. С.46-47.

5. Orlyk V. To the question of the identification of the Severin Banat with the symbols of the Teutonic Order. The Third International Numismatics Congress "Royalty in Romania". Brasov, 2016. P.87-91.

6. Wallachia, Balkans, Mircea I cel Batrin (the Elder), 1386 - 1394 and 1397 - 1418 <http://www.forumancientcoins.com/catalog/roman-and-greek-coins.asp?param=49487q00.jpg&vpar=1884&zpg=58558&fld=http://www.forumancientcoins.com/Coins2/> (дата звернення 15.11.2018).

Проте, ця схожість досить відносна. Необхідно зазначити, що подібна чоловіча фігура міститься й на монетах сина Мірчі Старого – Михайла I Басараба (1418-1420 рр.). Така схожість була цілком логічною враховуючи декілька факторів, по-перше, наявність волоських монет на грошовому ринку рубіжної з нею Трансільванії де містилася основна частина банату Северин і, по-друге, перебуванням цих територій певний час під владою Мірчі Старого. Проте, й на угорських монетах існувало зображення стоячої чоловічої фігури з короною на голові. Але це було зображення не самого монарха-емітента, а святого Владислава. Словацький нумізмат Марек Будаї указує, що зображення святого Владислава було характерним для іконографії угорських монет саме часів Сигізмунда Люксембургського¹. У згадуваній вище публікації словацького дослідника Алеса Швеца вказується, що на зворотному боці дукату Сигізмунда Люксембургського знайденого в місцевості Глоговця восени 2010 р. (рис.7)², міститься зображення святого Владислава із алебардою в правій руці та земним яблуком у лівій³.

Опублікувані доктором Швеца фотографії знайдених поблизу Глоговця монет (рис.2, 7) наглядно підтверджують угорське походження не лише дукату Сигізмунда Люксембургського, а й досліджуваного нами типу монет.

Більш оригінальним є інший бік монети, на якому міститься хрест у щиті, а над щитом – корона (рис.8).

Поєднання хреста у щиті розміщеному під короною вказує на підпорядкованість даного монетного сеньйора коронованій особі. Як відомо, традиції зображення корони на монетах були закладені французьким королем Філіпом VI де Валуа (1293-1350 рр.). До XV ст. монаршими особами Європи переважно використовувалися відкриті корони у вигляді головного обруча прикрашеного дорогоцінним камінням. Верхній край такого обруча мав невеликі зубці у вигляді листя, лілій або перлин⁴. На угорських монетах вперше зображення листовидних корон з'явилося на динарах короля Бели V (1305-1307 рр.) (рис.9)⁵ та на парвусах короля Карла I Роберта (1307-1342 рр.)⁶ (рис.10)⁷.

Таким чином, корона зображена на реверсі досліджуваних монет може бути як короною угорського короля, так і короною імператора Священної Римської імперії. Проте, нам невідоме зображення корони над гербовим щитом на монетах правителів Валахії та Трансільванії XV ст. Зображення корони з'являється на монетах правителів Молдови які перебували у васальній залежності від королів Польщі, зокрема на монетах Олександра I Доброго (рум. Alexandru cel Bun) та його синів Іліаша I (рум. Iliș I;), Стефана II (рум. Ștefan II), а також на монетах спільних емісій Іліаша I і Стефана II⁸ та періодично продовжується наступними правителями Молдови. До речі, саме молдавський господар Петру III Арон (рум. Petru al III-lea Aron) у другій половині XV ст. запозичить для власних монет зображення корони над щитом у якому містився хрест⁹, що цілком справедливо можна вважати наслідуванням. Але, у першій половині XV ст. на монетах угорського короля існувало поєднання зображення корони над гербовим щитом. Отже, емітентом досліджуваних монет могла бути особа яка перебувала у васальній залежності від угорського короля або імператора Священної Римської імперії. А, як відомо, угорський король Сигізмунд Люксембургський у 1433 р. стає також і імператором Священної Римської імперії. Таким чином, ми можемо стверджувати, що досліджувані нами монети карбувалися особою,

¹ Budaj M. Vývoj kremnickej mincovnevo svetle nálezov mincí v rokoch 1323 až 1437. Bratislava: 2010. S.174-175.

² Ми вдячні головному редактору словацького нумізматичного часопису DENARIUS Мареку Будаї за надану нам фотографію монети опублікованої в цьому виданні та дозвіл на її використання в наших публікаціях.

³ Švec A. Nález drobných mincí z období vlády žigmunda Luxemburského z Hlohovca. DENARIUS, Numizmatický časopis. #4, 2014, s.72.

⁴ Арсеньев Ю.В. Геральдика. Лекции, читанные в Московском археологическом институте в 1907-1908 гг. М., 1908. – С.231.

⁵ Otto (1305-1307) denár <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=2860&lot=187> (дата звернення 15.05.2018).

⁶ Charles Robert (1307-1342) denár <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=2860&lot=210> (дата звернення 15.05.2018) (дата звернення 15.05.2018).

⁷ Huszar L. Munzkatalog Ungarn: Von 1000 bis Heute, Publisher: Battenberg, 1979, p.81, #470, p.83, #486

⁸ Buzdugan G., Luchian O., Oprescu C. C. Monede și bancnote românești. p.64-70.

⁹ Ibid. p. 77; Petru III (Petru Aron) <http://romaniancoins.ancients.info/paron.htm> (дата звернення 15.05.2018).

яка перебувала на службі Сигізмунда Люксембурзького. Саме за часів цього монарха в Угорщині поширюється практика надання права монетного карбування або доходу від права монетної регалії особам які перебували у нього на службі, по захисту кордонів держави від турків¹.

Монетні сеньйори у період середньовіччя, після отримання від імператора чи короля права монетної регалії досить часто розміщували на своїх монетах власні герби. Тому, певних зауваг потребує і проблема іконографії хреста в щиті. Виникає логічне питання, чий же символ розміщувався на реверсі досліджуваних нами монет? На переважній більшості відомих нам монет закінчення хреста мають подвоєння, так званий, «якірний» тип характерний як для угорських так і для волоських монет того періоду. Проте існують і зображення монет із так званим «костильним» хрестом (рис. 11). Цікаво, що на брактеатах Тевтонського ордену першої половини XV ст. зустрічається, як «якірний» так і «костильний» тип хреста (рис. 12-13)². Окрім цього, зображений на реверсі досліджуваних нами монет хрест у щиті, є найбільш подібним до орденського знаку, досить поширеного в геральдиці.

Відомий російський дослідник геральдики Юрій Арсен'єв, указував, що «в XV столітті ми часто зустрічаємо орденський знак поряд з гербом, зображений в поєднанні зі щитом останнього, або окремо від нього»³. Учений наводить наступне зображення (рис. 14), де орденський щиток прикріплений до гербового щита, ланцюжком який проходить через отвір у верхньому кутку щита.

Виникає логічне питання, хто із монетних сеньйорів які перебували у васальній залежності від угорського короля Сигізмунда Люксембурзького мав відношення до лицарського ордену і чий стилізований знак, а не свій особистий, міг розмістити на реверсі монети? Окрім того постає ще одне питання, чому орденський знак зображується без поєднання із власним гербом, як про це писав Ю. Арсен'єв. Наявність орденського знаку мала свідчити про належність монетного сеньйора до Тевтонського ордену, а відсутність власного герба поряд із орденським знаком може свідчити лише про одне – даний монетний сеньйор не був особистим васалом Сигізмунда Люксембурзького і право монетної регалії отримав лише як очільник Тевтонських лицарів направлених Великим магістром на службу до угорського короля. Таким чином, можна стверджувати, що даний тип монет карбувався для банату Северин у часи управління ним тевтонськими лицарями на чолі з Ніколау фон Редвітцем, тобто в період 1429-1435 рр. Враховуючи досить широкий автономний статус частини Угорського королівства – банату Северин, виділеного для управління Ніколау фон Редвітцем⁴, цілком логічним стало й отримання ним від Сигізмунда Люксембурзького права монетної регалії, що було характерним для середньовічної епохи. До речі, є відомим опублікований архівний документ датований 18 липня 1430 року, в якому вказується, що брат Ніколау фон Редвітц є наставником тевтонських монахів в угорському королівстві і отримав право карбувати монети (*monete regalis*). Тому цілком природно, що Ніколау фон Редвітц, ставши монетним сеньйором, розмістив на своїх монетах знак Ордену, до якого належав і чие доручення виконував за межами держави Тевтонського ордену в Пруссії. Поєднання орденського знаку з короною вказує на підпорядкованість монетного сеньйора – представника Тевтонського ордену, – коронованій особі, в даному випадку угорському королю Сигізмунду Люксембурзькому, як уже вказувалося з 1433 р. імператору Священної Римської імперії.

¹ Gyöngyössi Márton, Főúri pénzverési jogosultak a 15. századi Magyarországon, Századok 150 (2016/2) p. 341–368.

² Brakteaty krzyżackie <http://poszukiwania.pl/brakteaty-krzyzackie.html> (дата звернення 03.11.2018)

³ Арсен'єв Ю.В. Геральдика. Лекции, читанье в Московском археологическом институте в 1907-1908 гг. М., 1908. С.239 (фігура 113).

⁴ Achim V. Locul ordinului teuton în istoria Banatului de Severin, Banatica, 24/II (2014), p.37-46.

Зображення орденського знаку із так званим «костильним» хрестом на монетах карбованих у часи управління банатом Северин тевтонськими лицарями на чолі з Ніколау фон Редвітцем, може свідчити про те, що вони карбувалися за допомогою тевтонських мінцмайстрів. Ідентифікувавши зображення гербового щитка із хрестом, як орденський знак, ми можемо визначити, що саме цей бік монети є її аверсом, адже містить символ емітента – знак тевтонських лицарів, які перебували на службі угорського короля.

Дослідники виділяють декілька типів досліджуваних нами монет. Так, зокрема, Антон Фіала вказує на 3 типи, які на його думку є окремими емісіями і різняться іконографією¹. 1-ша емісія, названа проф. А. Фіалю угорським типом містить на аверсі монети «марка Ордену» (орденський знак) з короною, а на реверсі фігура Св. Владислава з булавою і «земним яблуком». 2-га емісія – на аверсі орденський знак з короною, а на реверсі фігура правителя із жезлом лілієподібної форми та хрестом. Цей тип словацький нумізмат кваліфікує як волоський. 3-тя емісія – на аверсі орденський знак без корони, а на реверсі подвійний хрест. Щодо типології монет даної емісії, Антон Фіала, припускає, що вона може бути волоською. На нашу думку до емісії тевтонських рицарів у банаті Северин належать лише згадані перші два типи монет.

Окрім іконографічного аналізу даних монет, ми також провели метрологічний, зокрема здійснили енергодисперсійний рентгенофлуоресцентний аналіз (ЕДРФА) металу, з якого були карбовані монети, за допомогою прецизійного експрес-аналізатора складу речовини Expert 3L W108U. Дану методику ми апробували під час дослідження різного типу монет Держави Тевтонського ордену в Пруссії² та тогочасних підробок монет³. У даному дослідженні ми використали 6 монет які класифікуються, як монети Ніколау фон Редвітца, а також угорські квартінги, парвуси (малі денарії) та денар часів Сигізмунда Люксембурзького. Причому, усі монети Ніколау фон Редвітца маєть різне походження, зокрема були придбані протягом 2012-2016 рр. у різних дилерів з Угорщини, Румунії та Німеччини, а одна була знайдена в Україні⁴. За свідченням власника останньої монети, ним особисто були випадково знайдені у Волинській області поблизу річки Луга весною 2015 р. гаманець до складу якого входили дві монети Ніколау фон Редвітца та дві монети емісій молдавського господаря Олександра Доброго (1400 – 1432 рр.)⁵.

Таблиця 1

Метричні характеристики та склад металу монет

Назва монети	Розмір (мм.)	Вага (г.)	Частка елемента в складі сплаву (%)									
			Ag	Cu	Mg	Al	Pb	S	Si	Cl	Sn	Інші
парвус 1	12,4×12,4	0,29	64.020	2.894	-	22,809	2.118	3.842		4.141	-	0,176
парвус 2	9,5×11	0,27	47.623	34.847	8.181	-	5.912		1.199	-	-	2,238
парвус 3	9,5×10,2	0,30	45.426	46.179	-	-	1.226		0.569	5.356	-	1,244
Квартінг 1	13,5×13,7	0,45	7,658	75,543	-	1,294	0,953	0,093	11,528	2,373	-	0,558
Квартінг 2	11,2×13	0,44	4,888	69,284	-	1,346	9,237	0,276	7,523	-	-	7,446

¹ Фіала А. Чеканка Ордену тевтонських рицарів в XV столітті з фондів Словаччини.

² Orlyk V. A Coin Hoard of Pre-Reform Shillings of the Grand Master Michael Küchmeister von Sternberg Found in Chernihivschyna. Acta Archaeologica Lodziensia, 62, 2016. S. 93-97.

³ Orlyk V. False Coins of the Teutonic Order State in Prussia in the currency of South-Rus Lands of the Lithuanian Grand Duchy. Pieniadz i systemy monetarne wspolne dziedzictwo Europy. Studia i materialy. Augustow – Warszawa, 2012. S. 112-115.

⁴ Орлик В. Знахідки на Волині монет банату Северин із символікою Тевтонського ордену. Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей III-ї міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 листопада 2015 р. Кіровоград – Київ – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С.46-47.

⁵ Орлик В. Топографія знахідок в Україні монет держави Тевтонського ордену в Пруссії та її Лівонського відділення (зведені відомості по областях). Український нумізматичний щорічник. Вип.1. Переяслав-Хмельницький. 2017. С.37-74.

Назва монети	Розмір (mm.)	Вага (g.)	Частка елементу в складі сплаву (%)									
			Ag	Cu	Mg	Al	Pb	S	Si	Cl	Sn	Інші
Квартінг 3	12×13	0,31	16,358	81,557	-	0,074	0,740	0,062	-	-	-	1,209
Квартінг 4	12,2×13	0,38	19,236	59,557	-	0,215	1,306	0,345	18,133	-	-	1,208
Квартінг 5	13,5×14	0,31	17.428	75.202	4.296	0.101	0.806	0.095	0.256	1.110	-	0,706
Монета Ніколау фон Редвіца 1	12×12	0,27	14.842	49.596	-	2.226	2.186	0.635	8.712	3.173	-	18,630
Монета Ніколау фон Редвіца 2	13,8×13	0,35	14.226	78.329	-	0.182	0.726	0.072	3.038	2.706	-	0,721
Монета Ніколау фон Редвіца 3	12×13	0,35	13.295	82.675	-	-	0.581	1.409	0.326	1.100	-	0,614
Монета Ніколау фон Редвіца 4	12,2×11,4	0,28	11.963	78.988	-	0.554	0.300	0.651	1.464	4.552	-	1,528
Монета Ніколау фон Редвіца 5 (рис.16)	14×13,8	1,10	3.707	68.900	0.842	2.650	1.513	0.408	7.933	-	10.654	3,393
Монета Ніколау фон Редвіца 6	12,2×12,9	64	12.932	58.817	-	0.620	1.066	0.150	12.377	6.824	-	7,214

Як бачимо, монети віднесені до емісій Ніколау фон Редвіца містять срібло (Ag) в межах 11,963% – 14,842%. Усі аналізовані монети належать до так званого волоського типу. Св. Владислав тримає у правій руці із жезл (булаву) із вершиною лілієподібної форми, а ліва рука тримає хрест. На зображенні видно пальці рук та ноги, які спрямовані в один бік. Примітно, що більший вміст срібла міститься у монетах із грубою іконографією постаті Св. Владислава. Одна із монет (№5) має більшу значно масу відносно інших і містить лише 3.707 % срібла (Ag). До складу сплаву металу із якого вона виготовлена входить 68.900 % мідь (Cu), 10.654% станум або олово (Sn) та інші елементи. Наявність майже 10% олова та менше 4% срібла вказують на те, що це фальсифікат монети із посрібленням. Відсутність залишків ртуті свідчить, що тонкий шар срібла ймовірно було нанесено шляхом лудіння мідної основи. Детальне вивчення фальсифікату монети (рис.15) за допомогою стереоскопічного мікроскопа МБС-9 дозволяє зробити висновок про те, що даний екземпляр був карбований на литій заготовці.

Таким чином, перед нами монетний фальсифікат, який імітував волоський тип монет Ніколау фон Редвітца. Словацькими вченими доведено, що окрім офіційних емісій монет Ніколау фон Редвітца, в грошовому обігу Трансільванії та суміжних з нею земель перебувала значна кількість фальсифікатів даних монет. Однією з причин цього була складна ситуація на грошовому ринку земель Угорського королівства, в часи правління Сигізмунда Люксембурзького. Так, зокрема, у печері Золота дірка (*Zlatá diera*), в селі Летановці на сході Словачії дослідники виявили центр фальшивомонетництва, одним із видів продукції якого були також і фальсифікати досліджуваного нами типу монет¹. Інший центр виготовлення монетних фальсифікатів цього типу був знайдений під час археологічних розкопок в костьолі Різдва Богородиці в с. Соковце (*Socovce*) округ Мартін. Там фальсифікати монет виготовлялися із мідної стрічки із посрібленою поверхнею². Проте, аналізований нами вище монетний фальсифікат був виготовлений із застосуванням інших технологічних особливостей, зокрема, карбувався на литій мідній заготовці, а описані словацькими дослідниками фальсифікати виготовлялися із мідної стрічки. Таким чином ми можемо говорити про існування й інших, ще не невідомих центрів карбування монетних фальсифікатів, які імітували емісії Ніколау фон Редвітца.

Метрологічний аналіз досліджуваних нами монет банату Северин вказує на недоцільність застосування до них прийнятого в історіографії номіналів «денар»³ чи «обол»⁴, адже «денар», як і «обол», котрий був фракцією «денара», карбувалися із срібла. У той час, як фракція «оболу» – «квартінг», як і досліджувані нами монети банату Северин, виготовлялася з білону й мала близькі вагові характеристики. Окрім цього, в часи Сигізмунда Люксембурзького монети з номіналом «обол» не карбувалися, а на грошовому ринку, окрім золотих монет, які не є предметом нашого дослідження, перебували срібні денари і парвуси ($\frac{1}{2}$ денара) та білонові квартінги ($\frac{1}{4}$ денара). Що правда, карбування парвусів припинилося 1427 р., а їм на зміну протягом 1427-1430 рр. карбували дукати.

Таким чином, проведена класифікація досліджуваного нами типу монет дає підстави стверджувати, що це були «квартінги» (принаймі монети так званого волоського типу), карбовані в банаті Северин у період перебування там групи представників держави Тевтонського ордену на чолі з Ніколау фон Редвітцом. Дані монети є цікавою і недостатньо дослідженою сторінкою пізньої середньовічної нумізматики, історією монетного карбування в державі Сигізмунда Люксембурзького, в тому числі й на румунських історичних землях.

Джерела та література:

1. Achim V. Locul ordinului teuton în istoria Banatului de Severin, *Banatica*, 24/II (2014), p.37-46.
2. Арсеньев Ю.В. Геральдика. Лекции, читанные в Московском археологическом институте в 1907-1908 гг. М., 1908.
3. Brakteaty krzyżackie <http://poszukiwania.pl/brakteaty-krzyzackie.html> (дата звернення 03.11.2018).
4. Budaj M. Vývoj kremnickej mincovnevo svetle nálezov mincí v rokoch 1323 až 1437. Bratislava: 2010.

¹ Soják M. Falšovanie mincí na konci stredoveku (s dôrazom na Spiš a Gemer). In Biatec: odborný bankový časopis, 2012, roč. 20, č. 5, p. 23; Soják M. Falšovanie mincí v stredoveku a novoveku v oblasti východného Slovenska (stručný prehľad stavu bádania za posledné desaťročie. BANÍCTVO A MINCOVNÍCTVO V DEJINÁCH SLOVENSKA. Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatického seminára, ktorý sa uskutočnil 26. novembra 2012 na Starom zámku v Banskej Štiavnici, Kremnica, 2013, p. 37-51.

² Samuel M., Žažová H. Kostol Narodenia Panny Márie v Socovciach: (výsledky archeologického a archívneho výskumu). *Archaeologia historica*. 2012, vol. 37, iss. 2, p.590.

³ Фиала А. Чеканка Ордена тевтонских рыцарей в XV веке из фондов Словакии; Švec A. Nález drobných mincí z obdobia vlády žigmunda Luxemburského z Hlohovca. s.73.

⁴ Neumann E. Die Münzen des Deutschen Ordens in Preussen, s.29.

5. Buzdugan G., Luchian O., Oprescu C. C. Monede și bancnote românești, Bukarest 1977.
6. Charles Robert (1307-1342) denár <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=2860&lot=210>_(дата звернення 15.05.2018)_(дата звернення 15.05.2018)._
7. Gyöngyössi Márton, Főúri pénzverési jogosultak a 15. századi Magyarországon, *Századok* 150 (2016/2).
8. Huszar L. Munzkatalog Ungarn: Von 1000 bis Heute, Publisher: Battenberg, 1979.
9. Piiescu O., The History of Coins in Romania (cca. 1500 B.C. – 2000 AD): Chronology – Bibliography – Glossary, Bucharest, 2002.
10. Isăcescu E. Monedele atribuite lui Nicolae Redwitz, *SCN*, 7, 1980, p. 99-107.
11. Neumann E. Die Münzen des Deutschen Ordens in Preussen, des herzogtums Preussen, Westpreussen sowie der Gepräge des Deutschen Ordens in Mergentheim 1235-1801, Numismatischer Verlag Schulten, Köln, 1987.
12. Orlyk V. A Coin Hoard of Pre-Reform Shillings of the Grand Master Michael Kuchmeister von Sternberg Found in Chernihivschyna. *Acta Archaeologica Lodziensia*, 62, 2016. S. 93-97.
13. Orlyk V. False Coins of the Teutonic Order State in Prussia in the currency of South-Rus Lands of the Lithuanian Grand Duchy. *Pieniadz i systemy monetarne wspolne dziedzictwo Europy. Studia i materialy*. Augustow – Warszawa, 2012. S. 112-115.
14. Орлик В. Топографія знахідок в Україні монет держави Тевтонського ордену в Пруссії та її Лівонського відділення (зведені відомості по областях). Український нумізматичний щорічник. Вип.1. Переяслав-Хмельницький. 2017. С.37-74.
15. Orlyk V. To the question of the identification of the Severin Banat with the symbols of the Teutonic Order. *The Third International Numismatics Congress “Royalty in Romania”*. Brasov, 2016. P.87-91.
16. Орлик В. Знахідки на Волині монет банату Северин із символікою Тевтонського ордену. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей III-ї міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 листопада 2015 р. Кіровоград–Київ–Переяслав-Хмельницький*, 2015. С.46-47.
17. Otto (1305-1307) denár <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=2860&lot=187>_(дата звернення 15.05.2018).
18. Petru III (Petru Aron) <http://romaniancoins.ancients.info/paron.htm> (дата звернення 15.05.2018).
19. Samuel M., Žažová H. Kostol Narodenia Panny Márie v Socovciach: (výsledky archeologického a archívneho výskumu). *Archaeologia historica*. 2012, vol. 37, iss. 2, p.590.
20. Soják M. Falšovanie mincí na konci stredoveku (s dôrazom na Spiš a Gemer). *In Biatec: odborný bankový časopis*, 2012, roč. 20, č. 5, p. 23.
21. Soják M. Falšovanie mincí v stredoveku a novoveku v oblasti východného Slovenska (stručný prehľad stavu bádania za posledné desaťročie. BANÍCTVO A MINCOVNÍCTVO V DEJINÁCH SLOVENSKA. *Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatického seminára, ktorý sa uskutočnil 26. novembra 2012 na Starom zámku v Banskej Štiavnici*, Kremnica, 2013, p. 37-51.
22. Stângă I. Circulația monetară la Cetatea Severinului (secolele XIII-XVI), *CercNum*, 7, 1996, p. 149-154.
23. Švec A. Nález drobných mincí z obdobia vlády žigmunda Luxemburského z Hlohovca. *DENARIUS, Numizmatický časopis*. #4, 2014, s.72-76.
24. Švec A. Nález drobných mincí z obdobia vlády žigmunda Luxemburského z Hlohovca. *DENARIUS, Numizmatický časopis*. #4, 2014.
25. Velter A.M. Citeva probleme de numismatică românească – monedele atribuite lui Nicolae Redwitz, *CercNum*, 3, 1980, p. 93-115.

26. Wallachia, Balkans, Mircea I cel Batrîn (the Elder), 1386 - 1394 and 1397 - 1418 <http://www.forumancientcoins.com/catalog/roman-and-greek-coins.asp?param=49487q00.jpg&vpar=1884&zpg=58558&fld=http://www.forumancientcoins.com/Coins2/> (дата звернення 15.11.2018).
27. Фиала А. Чеканка Ордена тевтонских рыцарей в XV веке из фондов Словакии, *Al XIV-lea Simpozion de Numismatica, Chisinau, 26-29 septembrie 2013.*

References

Achim, V. (2014) Locul ordinului teuton în istoria Banatului de Severin [The place of the Teuton order in the history of Banat de Severin]. *Banatica*, 24/II, 37-46. [in Romanian].

Arsen'ev, Ju. V. (1908) Geral'dika. Lekcii, chitanye v Moskovskom arheologicheskom institute v 1907-1908 gg. [Heraldry. The lectures readed in the Moscow archeological institute in 1907-1908] M.. [in Russian].

Budaj, M. (2010) Vývoj kremnickej mincovnevo svetle nálezov mincí v rokoch 1323 až 1437. [The development of the Kremnicke mint in the light of

coins found between 1323 and 1437.]. Bratislava: 2010. [in Slovak].

Buzdugan, G., Luchian, O., Oprescu, C. C. (1977) *Monede și bancnote românești* [The coins and banknotes of Romania]. Bukarest, 1977. [in Romanian].

Gyöngyössi, Márton (2016) Főúri pénzverési jogosultak a 15. századi Magyarországon [Mint of Hungary, is entitled to mintage in the 15th century]. (2016/2). *Századok 150*. [in Hungarian].

Huszar, L. (1979) Munzkatalog Ungarn: Von 1000 bis Heute [The Hungarian coins from 1000 to nowadays]. Publisher: *Battenberg*. [in German].

Iliescu, O. (2002) The History of Coins in Romania (cca. 1500 B.C. – 2000 AD): Chronology – Bibliography – Glossary, Bucharest. [in English].

Isăcescu, E. (1980) Monedele atribuite lui Nicolae Redwitz. [The coins attributed to Nicolas Redwitz]. *SCN*, 7, 99-107. [in Romanian].

Neumann, E. (1987) Die Münzen des Deutschen Ordens in Preussen, des herzogtums Preussen, Westpreussen sowie der Gepräge des Deutschen Ordens in Mergentheim 1235-1801. [The coins of the Teutonic Order in Prussia, the Duchy of Prussia, West Prussia and the character of the Teutonic Order in Mergentheim 1235-1801.]. *Numismatischer Verlag Schulden*, Köln. [in German].

Orlyk, V. (2016) A Coin Hoard of Pre-Reform Shillings of the Grand Master Michael Kűchmeister von Sternberg Found in Chernihivschyna. *Acta Archaeologica Lodziensia*, 62, 93-97. [in English].

Orlyk, V. (2012) False Coins of the Teutonic Order State in Prussia in the currency of South-Rus Lands of the Lithuanian Grand Duchy. *Pieniadz i systemy monetarne wspolne dziedzictwo Europy*. Studia i materialy. Augustow – Warszawa, (pp. 112-115). [in English].

Orlyk, V. (2017) Topohrafiia znakhidok v Ukraini monet derzhavy Tevtonskoho ordenu v Prussii ta yii Livonskoho viddilennia (zvedeni vidomosti po oblastiakh). [The topography of the finds of the Teutonic Order in Prussia and it's Livonian branch coins in Ukraine (general data through the regions)]. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk*, 1, 37-74. [in Ukrainian].

Orlyk, V. (2016) To the question of the identification of the Severin Banat with the symbols of the Teutonic Order. *The Third International Numismatics Congress "Royalty in Romania"*. Brasov. (pp. 87-91). [in English].

Orlyk, V. (2015) Znakhidky na Volyni monet banatu Severyn iz symbolikoiu Tevtonskoho ordenu. [The finds of the banat Severin coins with the signs of the Teutonic Order in Volynia]. *Aktualni problemy numizmatyky u systemi spetsialnykh haluzei istorychnoi nauky: tezy dopovidei III-i mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, 5-6 lystopada 2015 r. Kirovohrad–Kyiv–Pereiaslav-Khmelnitskyi, 2015. (pp. 46-47). [in Ukrainian].

Samuel, M., Žažová, H. [2012]. Kostol Narodenia Panny Márie v Socovciach: (výsledky archeologického a archívneho výskumu). [Church of the Virgin Mary in Socovcia: (results of archaeological and archival research)]. *Archaeologia historica*. 37, 2, p.590. [in Slovak].

Soják, M. (2012) Falšovanie mincí na konci stredoveku (s dôrazom na Spiš a Gemer). [Counterfeiting of Coins at the End of the Middle Ages (with emphasis on Spiš and Gemer)]. *In Biatec: odborný bankový časopis*, 5, 23. [in Slovak].

Soják, M. (2013) Falšovanie mincí v stredoveku a novoveku v oblasti východného Slovenska (stručný prehľad stavu bádania za posledné desaťročie. [Counterfeiting coins in the Middle Ages and Modern times in eastern Slovakia (a brief overview of the state of research over the last decade.)]. **BANÍCTVO A MINCOVNÍCTVO V DEJINÁCH SLOVENSKA. Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatického seminára, ktorý sa uskutočnil 26. novembra 2012 na Starom zámku v Banskej Štiavnici, Kremnica.** (pp. 37-51). [in Slovak].

Stângă, I. (1996) Circulația monetară la Cetatea Severinului (secolele XIII-XVI). [The circulation of the coins of the Severin castle (the second half XIII – XVI cent.)]. *Cercetari Numismatice*. 7. 149-154. [in Romanian].

Švec, A. (2014) Nález drobných mincí z obdobia vlády Zigmunda Luxemburského z Hlohovca [The finds of the small coins from the period of the reign of the Sigismund of Luxembourg]. *DENARIUS*. 4, 72-76. [in Slovak].

Velter, A. M. (1980) Citeva probleme de numismatică românească – monedele atribuite lui Nicolae Redwitz [Several issues of Romanian numismatics – the coins attributed to Nicholas Redwitz]. *CercNum*, 3, 93-115. [in Romanian]

Fiala, A. (2013) Chekanka Ordena tevtonskih rycarej v XV veke iz fondov Slovakii [Coinage of the Order of the Teutonic Knights in the XV century from the funds of Slovakia] *Al XIV-lea Simpozion de Numismatica*, Chisinau, 26-29 septembrie. [in Russian].

Ілюстрації

Puc. 1

Puc.2¹

Puc.3

Puc.4

**Аверс: HÆOS IR T'.PÆ IR VIVS IR PRIM
Реверс: HONR IR TADR IR ORVM IR PRVQ**

¹. Автор висловлює вдячність головному редактору нумізматичного часопису Мареку Будаю за надані фотографії монет і дозвіл на їхню публікацію.

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

Рис.9

Рис.10

Рис.11

Рис 12

Рис.13

Puc.14

Puc.15